

מאמרי הרב אורי הולצמן

ימי החנוכה

פי נר מצוה וְתוֹרָה אֹר

נר ביתו עדיף משום שלום ביתו

בגמרא מסכת שבת (דף כג,ב) אמרו חז"ל:

אמר רבא, פשיטא לי:

נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף משום שלום ביתו.

נר ביתו וקידוש היום - נר ביתו עדיף משום שלום ביתו.

בעי רבא:

נר חנוכה וקידוש היום מהו: קידוש היום עדיף דתדיר, או דילמא נר חנוכה

עדיף משום פרסומי ניסא? בתר דאבעיא הדר פשטה - נר חנוכה עדיף משום

פרסומי ניסא.

ופירש רש"י: "נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו בשבת, והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשתי נרות". והנה רש"י הוסיף פרשנות מה שאינו מפורש בגמרא, שה"נר ביתו" המדובר בגמרא, הכוונה היא לנר של שבת. ובפשטות הבין רש"י, שוודאי מדברת הגמרא על נר של מצוה, שאם לא כן היאך תידחה מצות נר של חנוכה אם לא בשביל נר אחר של מצוה. ועל כן מפרש רש"י, שהנידון בגמרא הוא בין נר של שבת לנר של חנוכה, מה עדיף. וכך נראה גם מן ההלכה השנייה שאמר רבא: "נר ביתו וקידוש היום", שזה וודאי מדבר על ליל שבת; אך עדיין יש להעיר, שחז"ל לא הדגישו כלל את עניין השבת, ורק אמרו "נר ביתו".

אכן לכשנתבונן בדברי הרמב"ם נראה שהוא כן מפרש את דברי הגמרא כפשוטן, ושהנר המוזכר בגמרא הוא הנר של ביתו בכל לילה ולילה. ואלו הם דברי הרמב"ם בסוף הלכות חנוכה, כאשר הוא מסכם את סוגיית הגמרא הזו:

מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה, כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא

מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק.
הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום, הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס.
היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה, או נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר (משלי ג, יז) "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום".
(רמב"ם פ"ד מהלכות חנוכה הי"ב-י"ד)

והרי אילו מפרש הרמב"ם כרש"י, שהנר המוזכר בגמרא הוא נר של שבת, לכאורה היה לו לפרש זאת; וסתמת הלשון "נר ביתו" בלבד כמו שמוזכר בגמרא בלי תוספת פרשנות, משמע שמדובר על הנר הרגיל המאיר את הבית בכל לילה ולילה¹. ויתירה מזו יש לדייק, שהרמב"ם מסביר מדוע מקדימים לקנות את נר ביתו ולא את נר חנוכה "שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו"; ולכאורה, אילו הנושא כאן היה בין שתי מצוות כמו בהלכה הקודמת שמדובר בין נר חנוכה לבין יין לקידוש, וכאן הנידון הוא בין נר חנוכה לנר של שבת אלא שהנר של שבת יש לו מעלה יתירה של שלום ביתו, מדוע אם כן צריך הרמב"ם להביא ראיה "שהרי השם נמחק וכו"? ואילו בשביל ללמד על מעלת השלום, אם כן מקומה של ראייה זו היא במשפט הבא, וכך היה צריך לכתוב: "גדול השלום - שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו, וכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם וכו'". אולם מכך שהצמיד הרמב"ם את הראיה אל גוף ההלכה, נראה שיש כאן דחיית מצוה מפני השלום, ובבחינת מחיקת השם כדי לעשות שלום בין איש לאשתו. ועל כן פשט דברי הרמב"ם נראה, שבאמת מדובר בנר של חול, ועל זה אמר רבא: "פשיטא לי, נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף משום שלום ביתו", שאף הנר הרגיל של האדם בביתו קודם לנר חנוכה משום שלום ביתו.

וכך הם דברי הריטב"א (שם בגמרא) במפורש, שהנר המדובר בגמרא הוא נר של ביתו של כל לילה ולילה:

נר חנוכה ונר ביתו נר ביתו עדיף משום שלום ביתו: פירוש, ואם אין לו שמן לשתיהם מדליק של ביתו. ואין צריך לומר כשבא להדליקם שתיהן מקדים להדליק נר ביתו, ולא עוד אלא דהא הוי היכירא טפי ופרסומי ניסא. וכן בערב שבת מדליק של ביתו תחלה מן הטעם הזה, ואין לחוש ולומר כי לאחר שהדליק

1. כי לכאורה הראשונים יש להם לפרש יותר מן הגמרא, וראה תוספות שבועות דף (כו,ב) ד"ה אלא לשמואל קשיא, שכותב כן על האמוראים והברייתות, ש"שהאמורא יש לו לפרש דבריו יותר".

נר שבת אסור לו לעשות מלאכה ולהדליק נר, דהא בורכא² כדמוכח לקמן בפירקין (דף לד,ה), וסברא נמי הוא שאין קדושת שבת חלה בהדלקת הנר אלא בקדושת היום עצמו בספק בין השמשות או בשקבלו עליו משהתחילה השקיעה בקידוש או בתפילה, וכדמוכח בברכות (דף כז,ב) ובמסכת עירובין (דף מ,ב).

הרי להדיא שמעמיד הריטב"א את דברי הגמרא על הנר ביתו הרגיל שהוא קודם תמיד להדלקת נר חנוכה, בין במקום שיש לו רק נר אחד, וכל שכן במקום שיש לו שני נרות שנר ביתו קודם, ויש בכך עוד מעלה שכעת ניכר היטב שהנר הנוסף הוא לפרסומי ניסא. ועל זה מוסיף הריטב"א "וכן בערב שבת מדליק של ביתו תחלה מן הטעם הזה" וכו'; הרי שעד לאותו משפט הכול היה מדובר על הנר של חול.

אלא שלכאורה באמת צריך להבין, היאך דוחים נר של מצות חנוכה מפני נר של חול שאינו של מצוה, וכפי שבארנו לעיל את סברת רש"י שלכן פירש שמדובר בנר של שבת? אלא שעל השאלה הזו כבר עמד הרמב"ם והביא ראיה "שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו", וכמו כן דוחים את מצות נר החנוכה מפני נר הבית.

ובעומק העניין, אם נשתמש באותו המשל שהביא הרמב"ם, נבין שבאמת הנר של שלום ביתו אינו נר של חול, אלא נר של מצוה - מצות שלום ביתו. כי כשאמרה תורה "שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום בין איש לאשתו" אין הכוונה שמעלת השלום מצדיקה למחות את שם ה' על המים, אלא עומק כוונת התורה היא, שעל ידי השלום יש גילוי שם ה' בעולם יותר ממה שמתגלה שמו על ידי כתיבת שמו באותיות³, ועל כן עדיף לגלות את שמו בעולם דרך השלום גם אם זה כרוך במחיקת שמו שנכתב באותיות. וכעת נשוב אל הנמשל, והרי הנר של חנוכה שהוא לפרסום הנס ולגלות שמו של הקב"ה בעולם דומה לשם ה' הכתוב באותיותיו, ואילו הנר המביא את השלום בבית מביא גילוי כבוד ה' גדול יותר דרך השלום; ולכן ראוי שיקדם נר השלום לנר של חנוכה. וכך גם ממשיך הרמב"ם וחותם: "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר (משלי ג, יז) דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום", ללמד שהשלום היא תכלית כל התורה, וכל מטרת המצוות היא בשביל להשיג את מעלת השלום.

עוד יש להבחין, שאת ההלכות האלה המוזכרות בגמרא שלמדנו כותב הרמב"ם תחת הכותרת: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו". ומתוך מעלתה המיוחדת של

2. שטות. "דבר הבדוי מן הלב" (רש"י שבועות דף יב,ב ד"ה הא בורכא).

3. וראה מאמרנו לחג הסוכות (תשפ"ב) מזמורי שיר המעלות וחג הסוכות.

מצות נר חנוכה יוצאות אלו ההלכות, שאפילו העני שאין לו מה יאכל מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות לקיים את המצוה, וכן קודמת מצות נר חנוכה ליין לקידוש היום משום פרסומי ניסא. אלא שאז חותם הרמב"ם בדבר שיש לו מעלה עוד יותר מן הנר של חנוכה, הוא הנר של ביתו; ועל אף כל מעלתה וחביבותה של נר חנוכה - **נר ביתו קודם משום שלום ביתו**, והרי מעלת השלום גדולה מעל הכול, שהיא תכלית כל התורה.

הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים

והנה, על אף שהטעם המובהק והרשמי למעלת נר הבית הוא משום שלום ביתו, נראה שישנו עומק נוסף במעלה זו, ובתוך הסוגייה הזו משלבים חז"ל את הקריאה וההכוונה להדליק בלילה את ביתו בנרות. סמוך לאותה מימרא של רבא אודות נר חנוכה ונר ביתו, ממשיכה הגמרא:

אמר רב הונא: הרגיל בנר - הויין ליה בנים תלמידי חכמים. הזהיר במזוזה - זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית - זוכה לטלית נאה. הזהיר בקידוש היום - זוכה וממלא גרבי יין.

רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דרבי אבין נגרא [רב הונא היה רגיל לעבור תמיד על פתח ביתו של רב אבין הנגר], חזא דהוה רגיל⁴ בשרגי טובא [ראה שהיה רגיל בנרות הרבה], אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא [אמר: שני אנשים גדולים יצאו מכאן], נפקי מינייהו רב אידי בר אבין ורב חייה בר אבין. רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי [רב חסדא היה רגיל לעבור תמיד על פתחו של אביו (פירוש אחר: חמיו) של רב שיזבי], חזא דהוה רגיל⁵ בשרגי טובא [ראה שהיה רגיל בנרות הרבה] אמר גברא רבא נפק מהכא [אמר: אדם גדול יצא מכאן], נפק מינייהו רב שיזבי.

רש"י על פי דרכו, גם כאן מפרש שכשאמר רב הונא "הרגיל בנר - הויין ליה בנים תלמידי חכמים" מדובר על נרות של מצוה, של שבת וחנוכה. וזה לשונו: **"בנים תלמידי חכמים - דכתיב 'כי נר מצוה ותורה אור'"; על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה**⁶. וכן בשני

4. התוספות גורסים "דהוה רגילי" - שהיו רגילים הבעל והאישה, ולכך יצאו מהם שני גדולים.

5. התוספות גורסים "דהוה רגילה" - שהייתה רגילה האישה, ולכך יצא ממנה אדם אחד גדול.

6. וכך מוכח לכאורה מהמשך הגמרא, שסמוך ומיד מביאה הגמרא סיפור נוסף על אשתו של רב יוסף שהייתה מאחרת להדליק, ולאחר שאמר לה רב יוסף שלא לאחר הייתה מקדימה להדליק, עד שהביא לה ברייתא "ובלבד שלא יקדים ולא יאחר". ובזה לא שייך לפרש שמדובר על נר ביתו כי מה איכפת לנו מתי מדליקים אותם. ורש"י באמת פירש שמדובר על נר שבת וכן רוב הראשונים, ואילו הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ה) מפרש הלכה זו על נרות חנוכה. אולם על פי מה שיתבאר להלן, ייתכן

הסיפורים המובאים, מסביר רש"י ש"חזא דהוה רגיל בשרגי טובא" מדובר בנר של שבת. אולם כשנדקדק בדברי הגמרא, נראה שלפי הפשט אין היא מדברת דווקא על נר של מצוה, אלא אף על הנר הרגיל של כל לילה ולילה.⁷

ותחילה יש להבחין, שרוב הונא שינה בלשונו בין נר לבין שאר המצוות שהזכיר, שבכולן הוא השתמש בלשון "הזהיר" ואילו בנר אמר "הרגיל": "**הרגיל** בנר... **הזהיר** במזוזה... **הזהיר** בציצית... **הזהיר** בקידוש היום..." ; מה פשר החילוק הזה? וכמו כן גם בשני הסיפורים המוזכרים, הלשון היא "חזא דהוה **רגיל** בשרגי טובא"; מהי הרגילות הזו המדוברת? ועוד יש להבחין, שבשני הסיפורים מספרת הגמרא שהאמורא "הוה רגיל דהוה **חליף ותני** אפתחא" של האמורא האחר, ומסביר רש"י מהו "**חליף ותני**" - עובר ושונה, כלומר עובר תמיד". ונראה מפשטות הגמרא שבכל לילה היה עובר שם; ועתה, האם כוונת הגמרא שהיה עובר בכל לילה אולם את הנרות היה רואה רק אחת לשבוע בליל שבת?? ועוד יש לדקדק, שהמיוחדות בבית אלו האמוראים היא, שמלבד **הרגילות** בנרות, עוד הם היו מרבים להדליק נרות הרבה; האם גם זה כלול במה שאמרו "הרגיל בנר וכו'?"

ומכל זה נראה, שפשטות כוונת רב הונא באומרו "הרגיל בנר", היינו שאדם רגיל להאיר את ביתו בלילה בנרות. ולכך שינה רב הונא בלשונו ולא אמר "**הזהיר** בנר" שאז היה הפירוש שהאדם זהיר בקיום מצות הנר כהלכתו כמו שאר המצוות המוזכרות, אולם כאן אין מדובר בדקדוק בקיום המצוה, אלא **ברגילות** של הדלקת הנר בכל לילה ולילה. ובאמת שבזמנם שלא היה להם אור החשמל והשמן היה ביוקר, לא היה זה דבר פשוט להאיר את הבית בלילה; ובתחילת מסכת ברכות מציינת הגמרא את הזמן המסוים שבו היה העני נכנס לאכול פתו במלח, ומפני שבזמן הזה עוד היה מעט אור ולאחר זמן זה היה העולם כולו חשוך ואינו יכול לראות את מאכלו. האמוראים המוזכרים בגמרא, היו מקפידים ורגילים שבכל לילה ולילה יהיה בביתם אור, ולא רק נר אחד אלא "שרגי טובא", שיהא הבית כולו מואר באור הנרות. ולכך הם גם זכו לבנים תלמידי חכמים, וכאשר עוד יתבאר להלן בסמוך.

מהי אם כן המעלה הגדולה כל כך בהדלקת הנר בבית בלילה? האם גם כאן הנושא הוא שלום ביתו? בעינינו נראה שיש עומק נוסף, שאף הוא כלול במה שאמרו חז"ל "משום שלום ביתו".

שבאמת מדובר על נרות שבת, ואין זה סתירה לדברינו כי באמת נרות הבית ונרות שבת כרוכים זה בזה ועניינם אחד כאשר נבאר. ואדרבה, אולי זה גם סייעתא לדברינו, שהגמרא כורכת יחד את נרות הבית הרגילים עם נרות השבת.

7. וכן להלן בדף כה, כשאמרו בגמרא: "ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה" (איכה ג, יז): "מאי ותזנח משלום נפשי? אמר ר' אבהו זו הדלקת נר בשבת"; בפירוש רבינו חננאל הוא גורס רק "זו הדלקת הנר" בלי "בשבת".

הלילה זמן ללימוד תורה

בימי קדם ועד לפני כמאה וחמישים שנה, כאשר היה יורד הלילה היה העולם כולו נכנס לתרדמה, והאדם הרגיל העמל בעבודתו במשך כל היום נכנס לישון עד שיאור הבוקר. צורת חיים שכזו, שהאדם קם בבוקר ויוצא לעבודה ולקראת לילה הוא חוזר ונכנס לישון, דומה לזו של הבהמות והחיות, שאין בהם תוכן ורוח, ובכל משך היממה הוא רק רודף אחר המזונות וצרכי הגוף. צורת החיים המתוקנים אמנם, היא שמלבד החיזור אחר המזונות וצרכי הגוף, את עיקר הדגש משים האדם על חיי הרוח ועל התוכן הפנימי של החיים. אך מתי ימצא לו האדם זמן לכל זה, אם במשך שעות היום הוא צריך לעמול להביא פרנסה לביתו? והתשובה לכך היא - בזמן הלילה.

הלילה הוא הזמן שבו האדם הופך את חייו מחיים של בהמה נטולי תוכן ופנימיות, לחיים של אדם, מלאים בתורה ומשמעות. לכך גם הפליגו חז"ל במעלת לימוד התורה בלילה, וכמו שמביא הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה:

אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה. לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה, ייזהר בכל לילותיו, ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים "אין גורנה של תורה אלא לילה", שנאמר (איכה ב, יט) "קומי רוני בלילה" (שיר השירים רבה ה, יא). וכל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר (תהלים מב, ט) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי". וכל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו. (רמב"ם פ"ג מהלכות תלמוד תורה הי"ג)

וכן אמרו חז"ל בגמרא אודות לילות החורף, המתחילים להתארך מזמן ט"ו באב ואילך: "מכאן ואילך, דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף יאסף. תני רב יוסף: מאי יאסף? אמר רב יוסף תקבריה אימיה" (תענית דף לא, א, וכן בב"ב דף קכא, ב). ופי' רש"י: "מכאן ואילך - מחמשה עשר באב ואילך, דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו. ודלא יוסיף - לעסוק בתורה בלילות. תקבריה אימיה - כלומר ימות בלא עתו". הרי שזמן הלילה הוא הזמן שניתן לאדם לעסוק בתורה, ובפרט בימות החורף שהלילות ארוכים יש לאדם להוסיף ולנצל את זמן הלילה ללימוד תורה.

הרבה יש להרחיב בתחילת מסכת ברכות, שעומק המשמעות במצות קריאת שמע של ערבית הוא בנקודה הזו: להפוך את הלילה מזמן ריק ונטול חיים לזמן של תוכן פנימי ושוקק חיים, חיים של לימוד תורה. ומטעם זה גם חיברו חז"ל בפתח המסכת את מצות קריאת שמע של ערבית למצות אכילת התרומה: "מאימתי קורין את שמע בערבית? משעה

שהכהנים נכנסים לאכל בתרומתן וכו", כדי לרמז אל המשמעות הזו של הפיכת הלילה לזמן של אור וקיום החיים. ובמאמרנו לימי החנוכה (תשפ"א) **והיה לעת ערב יהיה אור**, הרחבנו לבאר כי את זמן הלילה ברא הקב"ה כביכול במצב לא מושלם, כדי שיבוא האדם וישלים את הבריאה ויאיר את הלילה. הזמן הזה מיוחד לאדם בהשלמת צורת האדם שבו, בו הוא מתרומם ומשתלם, ועל ידי ניצול מלא הוא אף זוכה אל הכתר, כתרה של תורה.

הנר הזה עליו מדברים חז"ל, על אף שהוא הנר הרגיל המאיר את הבית בכל לילה ולילה, כלל אין הוא נר של חול; אלא הנר הזה הוא נר של תורה! הוא הנר המאיר את הבית בלילה והופך את הבית כולו לבית של לימוד תורה. האמוראים המוזכרים בסיפורים בגמרא, אף היו מרבים בנרות כדי שיהא הבית כולו מואר היטב, ולא רק הפינה המסוימת שבה יושב האב ולומד. כאשר כל הבית מואר, הרי זה מסמל כי הבית כולו הוא מקום שוקק חיים בלילה, וכי כל מי שרק נמצא בו סופג מן התורה והדברים הנאמרים בו. ובסמוך יתבאר, שעיקר הדרך לעשות זאת, היא על ידי עריכת שולחן ושיבה בסעודה, ובסעודה יהיו דברי תורה ועניינים של יראת שמים.

כשאמר רב הונא "הרגיל בנר - הויין ליה בנים תלמידי חכמים", על אף שוודאי כלול בדבריו שכר על המצוה בבחינה סגולית, וכמו שכתב רש"י: "דכתיב 'כי נר מצוה ותורה אור' (משלי ו, כג), על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה", מלבד העניין הסגולי, עוד יש קשר ישיר בין המעשה הטוב לבין מתן השכר שזוכה לו האדם. כאשר כל הבית מלא באורה ודברי תורה, הרי הבנים הגדלים ויוצאים ממנו ספגו בימי חייהם את האור והתוכן הפנימי של החיים. אם בלילה, בזמן שכל בני המשפחה חוזרים הביתה ומתאספים יחד, פתאום מתמלא הבית כולו באורה של תורה, אין ספק שמן הבית הזה יצאו בנים גדולי תורה שיאירו את העולם בתורתם.

נר של שבת

על פי הדברים האלה, נוכל לשוב אף לפירושו של רש"י שמפרש בכל מקום שמדובר על נר של מצוה - של שבת ושל חנוכה - ולחבר אף את שיטתו אל אותו הרעיון שבארנו. כי באמת בסופו של דבר, במשך ימות השבוע, גם לאדם הלומד תורה בלילות, יותר דומיננטי בחייו עסק העבודה והפרנסה מאשר הלימוד של הלילה; ומה שעושה האדם במשך שעות היום, הוא התופס את מרכז חייו ועיסוקו. אכן ביום השבת, כאשר מתפנה האדם מכל עסקיו וכאילו כל מלאכתו עשויה, הוקדש היום הזה להיות כולו פנוי לענייני הרוח ועסק התורה, וכמו שאמרו בירושלמי "רבי ברכיה בשם רבי חייא בר בא: לא ניתנו שבתות וימים

טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה" (ירושלמי שבת טו, ג⁸). וכן החמירו חז"ל מאוד בזמן המיוחד הנקרא "זמן בית המדרש" כמו שבמבוא בגמרא במסכת שבת (דף קטז, ב). השבת אם כן, היא בבחינת ה"לילה" של כל ימות השבוע.

כשתיקנו חז"ל את מצות הדלקת הנר של שבת, יש לבאר שטמון במצוה זו עומק הדברים שבארנו. כי השבת הוא הזמן המינימלי שייחדה והקדישה התורה לכל אדם מישראל שימלא את חייו במשמעות של רוח ועסק התורה. לכך תיקנו חז"ל שדווקא בליל שבת יש **חיוב** להאיר את הבית בנרות ומתוך כך אף יבוא לידי לימוד התורה. אכן אמנם יש להדגיש, כי בליל שבת אין בו רק הדלקת נרות, אלא יש בו מצות סעודה, ואת הסעודה אוכלים לאור הנרות. וכאן טמון כל מה שבארנו לעיל; כי אין מטרת הנר רק להאיר את פינת השולחן והספר לאותו אחד הלומד תורה, אלא מטרת הנרות היא להאיר את הבית כולו, שכולו יהא חלק מן השיח וחיי הרוח. ובכדי לחבר את כל בני הבית יחד, יש לעשות זאת על גבי שולחן וסעודה **והרבה אור** וכדרך שעושים בליל הסדר, ואז מתפתח שיח, ומדברים כולם האנשים והנשים יחד בדברי תורה, וכולם נהנים מאור התורה המאיר בבית.

נמצא אם כן, שמצות נר של שבת היא הבסיס לעניין הזה, וכל המרבה ומרחיב את רעיון המצוה גם לשאר לילות השבוע הרי זה משובח, ובכלל מה שאמרו חז"ל "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף" (תענית דף לא, א). או נוכל להגדיר את הדברים גם בצורה הפוכה; כי גם הנר של שבת הוא אותו "נר ביתו" שרגיל האדם להדליק בביתו בכל לילה ולילה, אלא שבכל השבוע הנר ביתו הוא רשות, ואילו בליל שבת העמידו חז"ל את הנר ביתו לחובה. וכך היא באמת לשון חז"ל בגמרא כאשר הם מעמידים את חובת מצות הדלקת הנר בליל שבת:

אמר רב נחמן בר רב זבדא, ואמרי לה אמר רב נחמן בר רבא אמר רב: הדלקת נר בשבת **חובה**, רחיצת ידים ורגלים בחמין **ערבית רשות**, ואני אומר **מצוה**. מאי מצוה? דאמר רב יהודה אמר רב, כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי: ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות. (שבת דף כה, ב)

וכך גם מגדיר הרמב"ם את מצות הדלקת נר של שבת על פי הגמרא:

הדלקת נר בשבת **אינה רשות** אם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק, **ולא מצוה** שאינו חייב לרדוף אחריה עד שיעשנה כגון עירובי חצרות או נטילת ידים לאכילה, **אלא חובה**. (רמב"ם פ"ה מהלכות שבת ה"א)

8. וראה שם שיש מאן דאמר: רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לאכילה ולשתייה. ואין בכך סתירה וכפי שיתבאר בסמוך.

הרי שהיה נידון בגמרא כיצד להגדיר את חובת הנר של שבת, האם הוא רשות או מצוה, או כפי שנפסק להלכה שהוא חובה. ולפי דברינו הטעם לכל הנידון זה הוא, משום שאין שום דבר בנר של שבת שונה במהותו מנר של חול, מלבד מה שקבעו אותו חז"ל בתור חובה, להאיר את הבית בלילה ולאכול את הסעודה עם המשפחה לאור הנרות. נמצא, שכאשר מפרש רש"י שה"נר ביתו" היינו נר של שבת, הרעיון הטמון בהלכה זו הוא אותו עיקרון של מה שבארנו לפי דרכנו, שה"נר ביתו" הוא הנר של כל לילה ולילה. וכן ניתן לראות גם בדברי הריטב"א המצוטטים לעיל, שבד בבד הוא כורך יחד את הנר ביתו עם הנר של שבת, ואומר שאף בערב שבת יש להקדים להדליק את נר ביתו וכפי שראינו את דבריו לעיל.

נמצא שלכולי עלמא, הנקודה העיקרית שאמרו כאן חז"ל, שאדם הרגיל להאיר את הבית היטב בלילה, ומאחד את המשפחה כולה לחוות את החיים יחד, יזכה לבנים תלמידי חכמים; לפי שבזמנים אלה סופגת המשפחה כולה מדברי התורה הנאמרים בבית, ומהשיח והעסק בתוכן הפנימי של החיים. כשאמרו חז"ל "נר ביתו עדיף משום שלום ביתו", הרי שכלול בשלום הבית גם עניין לימוד התורה; כי האחדות והשלום בבית מביאים לידי תורה, והתורה שוב מביאה לידי שלום וכמו שאמרו חז"ל "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" (ברכות דף סד, א)

נר של חנוכה

את מצות החנוכה תיקנו חכמים עם הסימן הזה: **להאיר את הלילה!** בכל לילה מימי החנוכה, כאשר מגיע הערב תיקנו חכמים שיש לו לאדם להדליק נר. ובאמת שהנר הזה של חנוכה יש בו מורכבות של שתי פנים; כי מצד אחד, המעשה הזה של הדלקת הנר, אינו מעשה מיוחד של מצוה כמו תקיעת שופר או נטילת לולב, אלא זהו המעשה הפשוט שאדם עושה מעצמו בכל לילה שהוא מדליק נרות. ומצד שני, חכמים קבעו לנר זה הלכות מיוחדות כדי שדווקא לא יהיה כמו הנר הרגיל של הבית: במקום ההדלקה, ובזמן ההדלקה, ולפי חלק מן השיטות [כמו שנפסק להלכה] חכמים אף אסרו להשתמש לאורה כדי שלא יהיה כמו נר הבית. את נר החנוכה קבעו חכמים באופן כזה שהוא נר מיוחד של מצוה, אך בד בבד הוא גם מסמל את הנר הרגיל של כל לילה ולילה, שמאיר האדם את ביתו וממלא אותו באורה של תורה.⁹

ובמבט עמוק יותר, תקנת חכמים בנר חנוכה הייתה, שיש לאדם להוסיף עוד נר נוסף על הנרות שהוא מדליק להאיר את ביתו¹⁰. הנר הנוסף הזה כל כולו אינו אלא לסמל את המצוה

9. והרחבנו על נקודה זו בקונטרס המיוחד על ענייני חנוכה.

10. וכן מבואר בדברי הריטב"א המצוטטים לעיל, שקודם כל ידליק את נר ביתו ואחר כך את נר החנוכה.

שבהדלקת הנרות. ובמצוה הזו הטמינו חכמים את המסר העמוק, שאף המעשה הפשוט בחייו של אדם יכול ליהפך למעשה של מצוה כאשר הוא מכוון לתכלית טובה, וכמו הנר המאיר את הבית שבאמת הוא נר של מצוה כי מביא הוא לידי שלום ולימוד תורה. וכשאמרו חז"ל "נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף משום שלום ביתו", אין זה רק שהנר של שלום ביתו גובר על נר חנוכה, אלא שכל התכלית של נר חנוכה היא להוביל ולכוון את האדם אל הנר של שלום ביתו, ובוודאי ראוי אם כן להקדים את נר ביתו לנר של חנוכה. וכן אמר רבא על הדין הזה שהוא "פשיטא לי".

מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד

כפי שפתחנו בראש המאמר, לקראת סוף הלכות חנוכה כותב הרמב"ם בשבחה ומעלתה של מצות נר חנוכה: **"מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד"** וכו'. מה המקור לדברי הרמב"ם אלו, ומהי חביבותה של מצוה זו? כותב המגיד משנה, שמקורו של הרמב"ם הוא מדברי רב הונא: "אמר רב הונא הרגיל בנר הויין לו בנים תלמידי חכמים". חביבותה של מצוה זו אם כן, היא מה שמובילה מצות נר החנוכה את האדם להפוך את ביתו לבית של אור ותורה, בית שהמשפחה כולה מתקבצת יחד בלילה וממלאים את חייהם בתוכן של עבודת ה' ויראת שמים.

נוכל לדמות את הרעיון במצות נר החנוכה אל דברי הרמב"ן בהשגותיו על הרמב"ם במצות אכילת מעשר שני; שכותב הרמב"ן:

שנצטוינו לאכול מעשר שני ובכורות בירושלים לפני האל יתעלה, והוא אמרו: "ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך", וזו **מצוה מן המצות גדולה מאד** שנתן בה טעם "למען תלמד ליראה". ואמרו: "מגיד שמעשר שני מביא את האדם לידי תלמוד תורה". וצוה בו עוד: "ושמחת אתה וביתך".

הרי שמעמיד כאן הרמב"ן יחד את שני הפסוקים היסודיים של מצות מעשר שני, האחד "למען תלמד ליראה" והשני "ושמחת אתה וביתך", ובשני פסוקים אלה כתוב את כל מה שבארנו; כי מצד אחד האדם אוסף את משפחתו ועושה סעודה ושמח עם כולם, ומצד שני דווקא בסעודה זו באים כולם יחד לידי שיח של עבודת ה' ולימוד התורה. וכשם שבמצוה זו מפליג הרמב"ן במעלת המצוה שהיא **"מצוה מן המצות גדולה מאד"** שהיא מביאה לידי לימוד תורה, כך גם כותב הרמב"ם על מעלת מצות נר החנוכה שהיא **"מצוה חביבה עד מאוד"**, כי מביאה היא לידי לימוד תורה באותה הדרך של מצות אכילת מעשר שני.

ומה נפלא לפי זה, שתחת אותה הכותרת של חביבות הנר של חנוכה, כלל הרמב"ם גם את מעלת ה"נר ביתו". כל מטרת הנר של חנוכה היא לסמל לאדם להיות לו נר דלוק בבית ובכך יהפוך את ביתו למקום של תורה. ולפי דברינו, נוכל להמשיל את הנר של חנוכה אל ה"דרך" ואת הנר של ביתו אל ה"יעד", וכפי שחותם הרמב"ם את הלכות חנוכה ואת ספר זמנים כולו, וקורא על הלכה זו את הפסוק:

דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי נֶעֱם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם.

נערך על ידי הרב אליעזר רובנוביץ
להצטרפות לרשימת התפוצה של שיעורי הרב אורי הולצמן
ניתן לשלוח דוא"ל לכתובת:
shuriholzman+subscribe@googlegroups.com
להערות: shurimholzman@gmail.com

עיצוב ועימוד:

ארי יארמיש 0548400711